

HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA

Un cas real: Antoni Ciutat Pinassa

pàg. 140-146

Teresa Ibars Chimeno

Historiadora i arxivera

RESUM

A partir d'una narració personal i manuscrita conservada a l'arxiu de la família Ciutat, hem pogut reconstruir magníficament el cas d'un petit industrial que arriba d'un medi rural, Senterada. S'assenta a Lleida just al costat de l'estació de trens i endega el seu negoci a darreries del segle XIX. Després construeix una fàbrica al carrer Vila Antònia —lloc escollit per aprofitar l'aigua del Noguera i així produir la seua pròpia electricitat—, i en tres generacions la família Ciutat es consolida com a pròspers constructors de maquinària agrícola de la ciutat. Es tracta d'Antoni Ciutat Pinassa, que va nèixer al maig de 1847 i es va fer fuster i posteriorment també treballà de rellotger i de campaner. L'escrit de Ciutat també ens apropa a les seues creences, a la seua espiritualitat així com al sistema de valors que regien la seua vida i als costums i a les pautes de comportament d'ell i del seu entorn.

A banda de tot això, analitzant casos com el que estem comentant, ens hem pogut endinsar en la industrialització de Lleida i els seus mecanismes.

PARAULES CLAU

Industrialització, Lleida, artesanat, història de les mentalitats.

ABSTRACT

With a personal handwritten preserved on the file of the family Ciutat, we have been able to reconstruct the history of a small industrial who arrives from a rural town, Senterada. He settles down in Lleida just beside the train station and starts his business to the last of the 19th century. After that, he builds a factory on the Vila Antònia street —a place carefully chosen to take advantage to the water of the Noguera river, and thus he can produce his own electricity—. In three generations time, the Ciutat family consolidated as a wealthy builders of agricultural machinery in the city. Antoni Ciutat Pinassa was born in May of 1847 and stated working as a carpenter and later also as a watchmaker and ringer. The writing also approaches us to his beliefs and spiritual beliefs, as well as to the system of values that ruled his life and the manners of behaviour of him and his surroundings. The review of cases like that allow us to go deeply into the industrialization of Lleida and its mechanisms.

KEYWORDS

Industrialization, Lleida, crafts, history of mentalities.

Imaginem la muntanya lleidatana a finals del segle XIX. Vida dura, aïllada de tots els pols de modernització. Una vida que habitualment transcorria encabida entre serres i muntanyes que provocaven llunyania espiritual i en la que els seus pobles acabaven essent autosuficients per tal de poder tirar endavant (RIBES 2013:9). Aquest fet provocava que molts dels seus habitants fugissin. Com diu el Pep Coll:

Per què han fugit els pirinencs de les seues muntanyes? Per què han abandonat els camps, han tancat casa i se n'han anat seguint l'aigua del riu, a la recerca de la terra somiada, però no pas promesa per Déu ni dimoni? Quina adversitat els ha fet decidir a deixar de ser amos de casa seua i anar a llogar-se de mosso a la ciutat? Els historiadors i sociòlegs acostumen a donar al fenomen migratori una resposta generalment d'arrel econòmica universalment vàlida per a tots els casos(...). La memòria popular, en canvi, sempre més imaginativa i concreta, recorda esdeveniments funestos, diferents a cada poble, a cada casa. A la Coma de Burg (...) la gent va haver de tocar el dos a causa de les cuques. Se'ls va infestar el terme de serps i escurçons [...], a la Vall de Cabó els veïns van haver de marxar per culpa de la fenollada, una mala herba que els va envair els camps i no hi deixava créixer re de bo [...], a Peranera [...] la gent va haver de marxar del poble fastiguejats per bruixes i fantasmes [...]. Plagues de feres i d'insectes, robinades, bruixes, pedregades, baralles dels veïns, trifulques d'advocats... La tirallonga de malvestats es podria estirar amb les allaus de neu que es despengen de la muntanya, amb les pestes que maten tota cuca viva, amb els llibres que poden fer despullar les dones i fer veure coses mai imaginades, i amb un llarg etcètera... (COLL 2008: 442)

Nosaltres tenim la sort de comptar amb un testimoni de primera mà que, de manera detallada, ens narra les seues peripècies i la seua trajectòria. Un exemple més que podria passar a engrossir el ventall de possibilitats dels perquès que la gent marxava que narra Pep Coll, i tot explicat pel mateix protagonista. Es tracta d'Antoni Ciutat Pinassa, que va nèixer al maig de 1847 a Adons i que es va assentar el 1870 a Senterada, on faria, inicialment, de fuster i posteriorment també de rellogter i de campaner.

En aquell moment, segons les dades recollides en el cens electoral,¹ Senterada tenia una població majoritàriament dedicada a la pagesia i a la ramaderia i no obstant això també hi havia dos

fabricants, un semoler, quatre ferrers, tres fusters, un filater, dos sastres, un farmacèutic, un mestre, dos preveres, un estanquer i un rellogter, que feien que el poble i tots els seus agregats poguessin afrontar les necessitats dels seus habitants. Entre tots es cobria les necessitats de tots.

Concretament la família d'Antoni Ciutat era de condició humil i sense gaires recursos. Eren catorze germans dels qual en van sobreviure nou. Els seus pares només tenien la casa, una finca minúscula d'un quart de jornal on hi feien hort i un altre tros de terra, de les mateixes dimensions, que segons el Capbreu d'Erill número 380 es deia el *Corraló*.² L'Antoni i son germà Josep van aprendre l'ofici de fuster a Sarroca de Bellera.

Es va casar el 22 de desembre de 1873 i va continuar residint i treballant a Senterada. Home inquiet i autodidacta, va aprendre a llegir i escriure, i això el va portar a exercir càrrecs públics. El gener de 1871 va ser nomenat alcalde del districte, estant reelegit dues vegades més. Paral·lelament també feia de recaptador-dipositari dels fons municipals que periòdicament portava a la Diputació de Lleida. Al mes de maig de 1874, en un viatge a la capital i de tornada amb el tren, va seure en un vagó en el qual viatjaven cinc homes més. Un d'ells, un vell cec, el va deixar sorprès. Aquell home, malgrat que no hi veia, era rellogter.

Al oír aquel ciego decir que hacía de relojero, me quedé estupefacto y me sentí agitado e inquieto y no sé cómo demostrar lo que sentía al ver que nada valía yo al lado de aquel anciano. Consideraba yo en mis adentros: yo tengo cinco dedos en cada mano hermosos como de marfil, fuertes como de acero, dos ojos sanos y buenos y grandes deseos de trabajar. Y en esta inquietud y agitación determiné ponerme a relojero.³

L'any 1877 va morir la seua primera dona. D'ella diu que era «buena, honrada, trabajadora y económica».⁴ Tenien una filla de quinze mesos i gairebé automàticament es va casar amb una germana de la difunta.

Al mes de juliol de 1878 el fuster de Sarroca de Bellera li va ensenyar a fer les ventadores⁵ que, anys després, el farien prosperar a la ciutat de Lleida: «Me puse esto en la cabeza de tal manera que día y noche pensaba y soñaba sobre las ventadoras».⁶ Treballava a tota hora. De dia feia màquines en el seu taller i a la nit arreglava rellogtes. En aquell moment ja havia hagut de llogar operaris que l'ajudessin en totes les tasques. Amb els estalvis del seu treball, va

¹ Servei d'Arxius, Estudis i Informació de la Diputació de Lleida, sèrie de *Censos electorals*, 1898.

² Arxiu Comarcal del Pallars Jussà, Fons Arxiu Districte Notarial de Tremp, Capbreu d'Erill núm. 380, any 1830, Notari: Damià Gil i Jovellar.

³ Fons documental de la família Ciutat, Manuscrit d'Antoni Ciutat Pinassa.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Màquina de ventar la collita i separar així el gra de la palla mitjançant les corrents d'aire. Aquesta màquina té unes paletes i garbells que produeixen aquest corrent d'aire per acció d'un animal o mogut per una persona a través d'una maneta.

⁶ *Ibidem*.

comprar un hort de dos jornals, i també dos cases i un cobert a Senterada. El tercer ofici, el de campaner, el va portar a fer feines pel sud de França, per Girona, per Hospitalet de Llobregat, per Badalona, per Lleida, i fins i tot a Riaza, província de Segòvia, on a banda d'arreglar-los les campanes els va parlar de les seues màquines de ventar. Davant l'expectativa que va generar, va fer un telegrama a un germà seu que residia a Ponts i que tenia una màquina de mostra i li va demanar que la hi fes arribar. Quan va demostrar com funcionava, la gent d'aquella població van quedar entusiasmats. La pluja de comandes li va girar la vida perquè, de tornada cap a Lleida, va decidir instal·lar-s'hi i dedicar-se solament a aquest negoci. Això era el 26 d'agost de 1896. Va llogar un magatzem just al costat de l'estació de trens i allí va endegar la fàbrica:

Y con esto termino de exponer de dónde derivan los fundamentos de ser yo hoy vecino de Lérida. Doy de todo corazón millones de gracias a Dios y a la Virgen Santísima por haber sido y seguir siendo mis maestros, mis ingenieros, mis directores en todas mis empresas, obras que con su ayuda he empezado a llevar a cabo hasta el presente.⁷

Fig. 1. Antoni Ciutat Pinassa. Fons documental família Ciutat.

Fig. 3. Antoni Ciutat Perutxo Navarri. Fons documental família Ciutat.

Fig. 2. Antoni Ciutat Coma. Fons documental família Ciutat.

El seu taller va prosperar molt i fins i tot va començar a fer màquines cada cop més grans que li representaven un repte constant. Ens explica que, en aquestes ocasions, s'obsessionava i no dormia i resava a la Verge i a Jesús dia i nit:

Yendo por la Rambla de Fernando pensativo, cabizbajo hacia mi taller que entonces lo tenía en el extremo de dicho paseo en casa de Don Ramon Felip, vecino y propietario de dicha capital, cuando ya no me faltaban más que unos cuatro o seis metros para llegar a la puerta de la casa en donde vivíamos en aquel tiempo, oí una dulce voz en la oreja derecha que me dijo: haz un tambor en dos cuerpos para que pase el aire por el medio y se lleve la paja.⁸

La «dulce voz» era de la Mare de Déu, que segons sembla ser li va donar la instrucció tècnica de com solucionar el tema. La Divina Providència va resoldre:

Al llegar a casa aquella noche, estaba la mesa preparada para cenar esperándome mi familia y los operarios que tenía entonces y que comían todo el año con nosotros. Algunos de ellos que todavía trabajan hoy en mi taller, aún me hablan muchas veces de la voz angelical que oí el martes de Carnaval de 1903.⁹

A partir d'aquell moment es va començar a presentar a concursos de maquinària agrícola de tota Espanya i fins i tot d'Europa,¹⁰ mentre rebia reconeixements i premis:

El día que recibí esta felicitación del Rey en Madrid, creía terminado de aprender todo en el oficio de carpintero, tanto para la construcción de aventadoras como en otros artículos y objetos de carpintería; hoy veo y estoy observando que no soy más que un aprendiz pues de aquel año a esta parte, todos los años he hecho reformas así en las aventadoras como en otros artículos y creo que si viviera mil años siempre haría alguna reforma porque no conozco nada perfecto en este mundo. Y comprendo cada día más lo infinito que le falta saber al hombre.¹¹

A banda del tema professional, ja prou important per apropar-nos a la situació de petits negocis de caràcter artesanal que

⁷ Ibídem.

⁸ Ibídem.

⁹ Ibídem.

¹⁰ Premis que va guanyar: Medalla de plata a l'exposició de Burgos de 1902; Diploma de 1a classe de l'exposició de Córdoba de 1903; Diploma honorífic del Certamen de la Lliga Catòlica de Lleida de 1903; Premi Escuela de Agricultura de la Moncloa de Madrid al 1904; Medalla i gran creu de l'exposició de Múrcia de 1904; Medalla d'or de l'exposició Progreso de Madrid de 1905; Medalla a l'exposició d'Haro de 1905; Medalla d'or a l'exposició de París de 1905; Medalla d'argent a l'exposició de Rioseco de 1905; Gran premi a l'exposició Hispano-Francesa de Saragossa de 1908; Gran premi d'honor i medalla d'or a l'exposició de Toledo de 1909; Gran premi d'honor a l'exposició de Salamanca de 1909; Gran premi a les exposicions de Saragossa de 1910 i 1914; Diploma d'honor Lliga Catòlica de Lleida de 1906; Diploma de Honor Certamen de Madrid al 1907; Medalla d'honor de San Sebastián de 1914; Medalla de la Mutualitat agrícola francesa de 1920; Gran Medalla d'or fora de concurs de Londres al 1920; Medalla d'or concurs de Lleida de 1921, etc.

¹¹ Fons documental de la família Ciutat, Manuscrit d'Antoni Ciutat Pinassa.

creixien i configuraven un altre tipus de negoci més industrial, el manuscrit d'Antoni Ciutat també ens apropa a les seues creences, a la seua espiritualitat així com al sistema de valors que regien la seua vida i als costums i a les pautes de comportament d'ell i del seu entorn. Antoni Ciutat Pinassa tenia una ferma moral tradicional, catòlica i ultramuntana amb elements atàvics de creences medievals sobre la divinitat, la redempció a través del treball i la Divina Providència. Portava una vida austera de treball, oració i privació, volguda, de qualsevol cosa que el pogués distreure de la seua missió principal, que era treballar.

Fig. 4. Diploma de reconeixement de la marca Ciutat. Fons documental família Ciutat.

Fig. 5. Fira de Sant Miquel de Lleida, anys 1960. Fons documental família Ciutat.

IMPORTÀNCIA DELS ARXIS PRIVATS

A banda dels arxius públics i de les hemeroteques, per analitzar correctament qualsevol període del passat, té una gran importància rescatar i consultar fons documentals privats com el de la casa Ciutat de Lleida. Entre tots, hauriem de ser capaços d'empènyer les nostres institucions a endegar campanyes de recuperació de fons particulars com el que estem

detallant. La singularitat que Antoni Ciutat Pinassa expliqués en primera persona les vicissituds, les reflexions i la visió del món que tenia, permet que puguem endinsar-nos, historiogràficament, en dos aspectes poc estudiats a Lleida i que només amb la documentació convencional dels arxius públics difícilment podríem esclarir. Per una banda, com es va produir la modernització, a darreries del segle XIX, dels negocis que, com el seu, eren totalment gremials i, per altra, ens permet atansar-nos al passat industrial de la ciutat de Lleida. El senyor Ciutat a partir de 1900, igual que Trepal el 1914, i algun altre cas, eren industrials que van esdevenir claus en la mecanització del camp no solament de Lleida sinó, tal com demostra la documentació del seu arxiu, de tota Espanya.

Igual que en el seu dia va fer Carlo Ginzburg en el llibre *El queso y los gusanos* (GINZBURG 1981), el manuscrit de Ciutat ens permet, a partir d'un cas concret, extrapolar i analitzar patrons i comportaments de caràcter general. La microhistòria ens apropa així als individus que, membres d'una època i participants d'unes circumstàncies, n'exemplifiquen les característiques comunes. El relat en primera persona d'Antoni Ciutat Pinassa ens endinsa en les seues creences espirituals i en el concepte de vida i de redempció a través del treball.

Escriptor de vocació i autodidacta inesgotable, escriu i descriu no solament les seues peripècies econòmiques i familiars. Els seus manuscrits ens donen així la possibilitat, en primer lloc, d'apropar-nos al tipus de família, clarament d'Antic Règim, les seues pautes de natalitat i mortalitat i les relacions socials d'aquesta unitat familiar i productiva, en la que la dona juga un rol molt important:

*A mi entender las personas que merecen y son más dignas de respeto, son las madres de familia, y tanto es así, la mayoría de hombres pensará como yo, destinaría al año un día conmemorativo, solo para honrar en forma conveniente a las madres.*¹²

Així com de la distribució dels treballs dins l'economia familiar. En segon lloc, dona molts indicis de la vida econòmica i del funcionament dels oficis de caràcter medieval en les acaballes del segle XIX. L'aprenentatge d'un ofici, la diversificació de la producció, l'autosuficiència de les famílies i dels nuclis de població, la complexitat de la societat rural de la qual prové. En tercer lloc, mostra el canvi de model productiu del protagonista i què li comporta en l'àmbit mental. Arribats aquí el text, com ja s'ha dit més amunt, ens permet enllaçar amb el quart aspecte, que és el de la seua religiositat i la seua visió del món i a la seua espiritualitat, ultraconservadora i propera a una ferma moral tradicional, catòlica i ultramuntana, farcida de creences absolutament medievals. I, finalment, dona molta informació de les pautes de

¹² *Ibidem*.

conducta i la vida quotidiana del seu protagonista: la redempció pel treball, l'austeritat en tots els aspectes, la lluita contra les distraccions com ara el teatre, el joc, la cultura restrictiva amb l'alcohol, el menjar,¹³ la seua creença en les virtuts curatives del sol, etc. El seu discurs sobre el concepte de ser *econòmic*, contrari al luxe, a la vanitat i a les despeses, acaba de perfilar perfectament la seua personalitat. Finalment i com a exemple de microhistòria, aquesta documentació ens permet entendre què devia passar davant la implantació d'un model de producció capitalista. El nostre protagonista va ser capaç d'adaptar-se al canvi productiu del seu negoci, però va quedar definitivament desorientat davant el que comportava el capitalisme en el tema de les reivindicacions obreres.

*Hace unos 15 días se declararon en huelga los obreros carpinteros mecánicos de mi taller, con la pretensión no de aumento de jornal, sino de reducción de horas de trabajo (de 10 a 9)[...]. Si los obreros carpinteros mecánicos de Barcelona y demás ciudades trabajan 10 horas, no hay motivo especial para que en Lérida se haya de mermar 1 hora [...]. Se dice que vine a Lérida siendo un pobre trabajador y ahora me he hecho rico explotando trabajadoras [...]. Cuando era un pobre obrero jamás practiqué ni inducía a nadie a la huelga ni el Boicot ni solicité reducción de horas de trabajo. Al contrario, que jamás han sido limitadas para mí, lo mismo para el trabajo manual que el de inteligencia, a lo que debo seguramente el que haya obtenido patente de invención de mis aventadoras, que si en principio eran imperfectas [...] han conseguido premios y el que S.M el Rey me felicitara personalmente en la exposición de Madrid de 1904. Sigán este camino y este ejemplo los que son obreros, que seguramente hallarán más beneficios y más brillante porvenir que el que les traza el autor de dicha hoja, induciéndoles a la huelga y el boicot.*¹⁴

En conclusió, la documentació dels Ciutat il·lustra magníficament el cas d'un petit industrial que arriba d'un medi rural, s'assenta a Lleida just al costat de l'estació de trens, endega el seu negoci a darreries del segle XIX, construeix una fàbrica al carrer Vila Antònia —lloc escollit per aprofitar l'agua del Noguera i així produir la seua pròpia electricitat—, i en tres generacions es consoliden i creixen fins a fer unes noves instal·lacions fora del nucli urbà.¹⁵ El fons consta també de factures i material comptable divers i per classificar que, de ben segur, ens permetria apropar-nos a altres aspectes igualment interessants tant pel

que fa a l'estudi de les indústries de Lleida com de la mecanització del camp.

LLEIDA I LA INDUSTRIALITZACIÓ

L'estudi de documents com els que acabem de detallar ens permeten endinsar-nos en un tema poc tractat en la ciutat de Lleida com és de la seua industrialització, i que permetrien revisar el que Francesc Cabana sosté: que a Ponent, durant els anys vint i els trenta del segle XX, es van mantenir al marge del procés industrial que s'havia produït a la part oriental de Catalunya i que solament amb els inicis de la fruita s'hi entraria de ple (CABANA 1999: 10). En tot cas potser seria més adequat dir que la capital de Ponent no va seguir el patró d'industrialització d'altres indrets de la geografia catalana precisament perquè Lleida ha estat al llarg de la seua història una ciutat rural, en la qual ha tingut un pes molt important la indústria alimentària: conserves de fruites, pasta, licors i aiguardents, etc., i també maquinària agrícola. En aquest sentit, aquest treball pretén ser un petit gra de sorra en la missió de perfilar la realitat de la ciutat i de la província donat que en realitat aquest tema ha estat molt poc tractat.

La industrialització no va seguir un patró únic ni homogeni a tots els indrets de la nostra geografia. Si bé és cert que el segle XIX va suposar, per a molts països d'Europa, una etapa de canvis profunds en l'estructura econòmica, a Catalunya aquest canvi es quedaria a mig camí perquè, malgrat el desenvolupament d'un nucli industrial potent, les seues dimensions van ser reduïdes i van quedar molt limitades al sector tèxtil. La industrialització fabril va modificar la fesomia de les ciutats alhora que l'extensió dels trens desenvolupava la comunicació entre els diferents punts del territori. Amb la nova forma de producció de béns de consum també creixerien dues classes socials: la burgesia i el proletariat. La burgesia disposava dels recursos econòmics per a invertir en les noves fàbriques i els treballadors obtenien el salari a canvi del seu treball a la fàbrica. Aquesta organització social va comportar dos estils i nivells de vida molt diferents, els quals van ser motiu d'enfrontaments i protestes. A Lleida, encara que de manera tal vegada menys intensa, també va haver-hi un procés similar. Donat però que de sempre havia estat el graner de Catalunya, a nivell industrial, el seu creixement mostraria diferències respecte de ciutats com ara Manresa, Sabadell, Igualada o la mateixa Barcelona. Encara a finals del segle XVIII, Lleida comptava amb un model productiu molt gremial i en el que els

¹³ Es va fer fins i tot vegetarià mercè a la influència del Dr. Badosa, famós metge gastrointestinal de Barcelona.

¹⁴ «El manifiesto que el patrono Ciudad ha dirigido al pueblo leridano», *El Ideal*, 26 maig 1911, p. 3.

¹⁵ Altres industrials d'aquells moments van ser: Joaquim Moret Antoja (Procedent de l'Ametlla de Mar però establert a Lleida, un dels més grans contribuents, regidors, i es presenta com a compromissari per Senador, torna a entrar de regidor amb Humbert Torres i se'l designa per portar les gestions del tema del ferrocarril amb França, diputat, vinculat a les indústries del Ter i a l'Escola del Treball de Lleida); Josep Trepal, de Tàrraga; Hermenegild Agelet; Enric Serecigni; Pere Mor; Josep Bordialba; Joan Vila Oller (fundició i construcció també de maquinària i sucursal de Tèxtil Leridana S.A, de fàbriques de teixits de Santpedor).

artesans i els camperols eren el seu motor econòmic (HUGUET 1990). Prova d'això ho seria que les principals inversions que hi fan alguns capitalistes de Barcelona a finals del XIX es destinen a la millora i/o explotació del sector agrari. Tenim dos exemples prou clars d'aquest tema: la família Girona (PLA 2014), amb el canal d'Urgell, i Manuel Bertran, amb la Sucrera de Menàrguens (JOSA 1999). Les indústries tèxtils no trobarien, a Ponent, un medi favorable per la seua implantació massiva. Solament alguna colònia industrial tèxtil —unes sis al voltant del Canal de Pinyana i d'algun racó del riu Segre— seguirien el model oriental.

Santiago Riera (RIERA 1999) afirma que a Catalunya s'hauria de parlar d'industrialització més que no pas de revolució industrial. En aquest sentit, a Ponent també es van donar unes innovacions tecnològiques que comportarien el pas de la producció artesanal a la fàbrica. La construcció de diferents línies de tren (com la de Lleida-Manresa el 1860, o la de Madrid-Saragossa-Barcelona i també la que l'unia a Reus i Tarragona), la implantació de les línies telefòniques i elèctriques, l'aparició de la Cambra de Comerç, el creixement de les unitats productives i l'aparició de les primeres naus industrials i algunes fàbriques, la modificació del paper de l'empresari, que controla des de la mà d'obra fins a la producció i la mateixa distribució del producte, ens posiciona en un lloc similar al d'altres indrets que van comptar amb tots aquests elements per tal de tirar endavant la seua industrialització.

Lleida, tot i ser una ciutat petita, agrícola, botiguera, tenia una abundant classe mitjana configurada per petits i mitjans botiguers que provenien, en moltes ocasions, de cabalers de cases pageses fortes de tota la demarcació (CASTERAS 1999: 41). Aquesta burgesia va pervivint per sobre de la que seria l'empresari financer de la ciutat, que va anar desapareixent. Per exemple, l'any 1917 fa fallida la Banca Vilalta, així com la Banca Llorenç l'any 1927. A més, l'especialització productiva en fàbriques es lligava inexcusablement a la realitat agrària i els empresaris a l'engròs, que es van especialitzar i modernitzar la seua producció; van ser els que s'hi dedicaven. Al món de l'oli, Josep Pujol Puigercós; de les conserves de fruites i verdures, Ricardo Vilalta; els productors de pasta i sopa, licors i alcohols, Lluís Palà, Pere Mor; Josep Bordalba, Enric Serecigni, Miquel Serra, la cooperativa La Gremial; els olis Mangrané; Ciutat i la maquinària agrícola; Ramon Arrufat, anís el Pilar; Antoni Florensa, vins; Josep Safont, premsa hidràulica; Hermenegild Agelet i companyia, préssecs en almívar i pèsols; Manuel Porcar i Tió, oli d'oliva i olives en conserva; Azucarera del Segre, a Menàrguens; Vicenç Farré, esterrossadors rodats; Joan Vila,

sínia i boca de forn; Ramon Fabregat, pastes de sopa; Germans Armengol, premsa de vi, etc. (CASTERAS 1993).¹⁶

Fig. 6. Ventadora Ciutat de principis del segle xx. Fotografia de Dolors Ciutat.

Fig. 7. Ventadora dels anys cinquanta del segle xx. Fons documental família Ciutat.

CONCLUSIONS

Lleida en general, i sobretot la ciutat, compta encara amb pocs estudis sobre el procés d'industrialització dels segles XIX i XX i, per aquest motiu, el present treball pretén aportar dades al respecte. Antoni Ciutat Pinassa forma part d'un conjunt de persones que arriben des del medi rural, s'assenten a la ciutat i hi estableixen el seu negoci, que, si bé podria ser considerat fins aleshores un negoci artesanal de caràcter medieval, a partir de la nova situació, sofreix un canvi a un sistema productiu desconegut per ells. És, suposem, a partir de la consciència d'estar fent i vivint alguna cosa important i de deixar-ne constància, que Antoni Ciutat Pinassa va posar per escrit les seues peripècies, inquietuds i creences. I tot això en un moment de canvis en tots els sentits, com és a darreries del segle XIX. Explica detalladament com aprèn els seus diferents oficis, com i per què s'especi-

¹⁶ L'any 1906 hi ha una exposició d'industrials de la ciutat: Mangrané, olis; Ciutat, màquines ventadores; Ramon Arrufat, anís el Pilar; Antoni Florensa, vins; Josep Safon, premsa hidràulica; Hermenegild Agelet, préssec en almívar i pèsols; Manuel Porcar i Tió, oli i conserva d'olives; la Sucrera del Segre de Menàrguens; Vicenç Farré, estarrossadores; Joan Vila, Fundició; Ramon Fabregat, pastes per a sopa; Germans Ermengol, premses per a vi; Francesc Roure Ortiz, carruatges i sostenidors de molls; Vidua Brugulat, begudes gasoses; Pau Massip, vi ranci; Francesc Solduga, bombes; Pallé, aixetes automàtiques i bombes; Vidua de Ramon Nebot, oli; Joan Camarasa, mobles; Joan Ferrucho Bartoletti, làpides i panteons; Joaquim Vila, gasòmetres; Germans Botines, aparells de portar nitrogen a la terra...

alitzava en la construcció de maquinària agrícola. Posteriorment, amb altres documents del fons documental de la família, es pot comprovar com Antoni Ciutat busca una millor ubicació física per fer créixer el que inicialment era un taller i que després converteix en fàbrica, i finalment com, a finals de la dècada de 1940, la família trasllada la fàbrica a unes naus molt més grans fora de la ciutat. És molt interessant comprovar de primera mà com Ciutat viu els canvis que en l'àmbit organitzatiu i mental suposen el canvi de model productiu, etc. Per tant, aquesta tipologia documental és molt interessant, per un costat per apropar-nos a les mentalitats de les persones d'un moment concret i, per altre, per fer-ho també a les circumstàncies del moment i dels que d'una manera o una altra vivien una situació similar.

Amb aquest treball es pretén, doncs, aportar dades sobre com devia ser arribar d'un medi rural, assentar-se en una ciutat, establir un negoci que, si bé podria ser considerat fins aleshores un negoci artesanal de caràcter medieval, a partir de la nova situació pot adaptar-se als canvis que comportava el model de producció industrial. Igualment pretén constatar, d'una manera fefaent, que una gran quantitat de la indústria de Ponent estava vinculada al sector productiu principal, que era el de la pagesia i que molt probablement res tenia a veure amb el que en el mateix moment succeïa en altres indrets de Catalunya. Les diferències completen el mapa del desenvolupament i els comportaments dels seus protagonistes; ens permeten imaginar com devia ser el dia a dia d'aquella realitat.

BIBLIOGRAFIA

CABANA (1999): Francesc Cabana, «Les comarques de Lleida i l'economia catalana», dins Enric Vicedo (ed.), *Empreses i institucions econòmiques contemporànies a les terres de Lleida (1850-1990)*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs.

CASTERÀS (1993): Ramon Casteràs, *Els fabricants, els comerciants, els botiguers i la formació de la Lleida del segle XX*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs.

CASTERÀS (1999): Ramon Casteràs, «L'empresariat lleidatà contemporani (1900-1930)», dins Enric Vicedo (ed.), *Empreses i institucions econòmiques contemporànies a les terres de Lleida (1850-1990)*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs.

COLL (2008): Pep Coll, *Muntanyes maleïdes*, Barcelona, Empúries.

GINZBURG (1981): Carlo Ginzburg, *El queso y los gusanos. El cosmos, según un molinero del siglo XVI*, Madrid, Muchnik.

HUGUET (1990): Ramona Huguet, *Els artesans de Lleida (1680-1808)*, Lleida, Pagès.

JOSA (1999): Antoni Josa, *Història de la sucrera de Menàrguens*, Menàrguens, Ajuntament de Menàrguens.

PLA (2014) Lluïsa Pla, *Els Girona, la gran burgesia catalana del segle XIX*, Barcelona, Fundació Noguera.

RIBES (2013): Francesc Ribes, *La vall de la fi del món: la vida a Taüll, Boí, Erill la Vall, Barruera, Durro, Cardet, les Cabanasses, Sarais i Còll durant el segle XX*, Lleida, Pagès.

RIERA (1999): Santiago Riera, «La revolució industrial a Catalunya (finals del XVIII-1936)» dins Enric Vicedo (ed.), *Empreses i institucions econòmiques contemporànies a les terres de Lleida (1850-1990)*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs.